

A terminológiai adatbázisok gyakorlati haszna a terminológia és a fordító-tolmácsképzésben

Kulcsszavak: terminológia, oktatás, mesterképzés, terminológia mesterszak, munkaerőpiac, fordító- tolmácsképzés

Bevezetés

A határokon átnyúló gazdasági együttműködésből, az európai uniós szabadságjogok gyakorlásából adódó interkulturális életviszonyok számos jogterületen elengedhetlenné teszik a nemzeti jogok más nyelven történő megjelenítését. A rohamosan fejlődő technika és informatika számára ez a folyamat újabb motivációt jelent olyan megoldások és módszerek kifejlesztésére, melyek elősegítik a többnyelvű információcsere gyorsulását, központba helyezve így a terminológia kutatásának és alkalmazásának kérdéseit. A kutatás a terminológiai adatbázisok kialakításának a jogi szakfordítás során jelentkező legfőbb előnyeit vázolja, kitérve továbbá a terminológia és a fordító- tolmácsképzésben megmutatkozó gyakorlati hasznukra. Ennek során bemutatásra kerülnek azon szemléletmódok, módszerek továbbá azon modern, megbízható adatbázisok, amelyek segítik a szakfordítók munkáját és támogatják a szakfordítások minőségének javulását. A vizsgálat középpontjába a terminológiát helyeztem, amelyet gyakorlati szempontból közelítettem meg. Ennek megfelelően kívánom bemutatni, hogy a jogi fordítási folyamat során felmerülő terminológiai kérdések megoldásában miként hasznosíthatóak a különböző terminológiai adatbázisok. Az oktatás szempontjából elengedhetetlen, hogy a későbbi fordítók, tolmácsok és terminológusok kitűnően ismerjék egy-egy terminológiai adatbázis felépítését, alkalmazását és gondozásának főbb lépéseit. A terminológiai adatbázisok a fordítók számára előremutató, modern segédeszközök, amelyek megléte és használata elengedhetetlen a fordítói munkához. A terminológus szemszögéből használatuk lehetővé teszi egy adott jogterület terminológiájának állandó frissítési-, célzott javítási-, bővítési-, korlátlan tárolási- és többletinformáció feltüntetési lehetőségét. A modern terminológiai adatbázisok ezen kívül nagyban hozzájárulhatnak a többnyelvű jogi dokumentumok terminusekvivalenciájának megteremtéséhez, igazodva egyfelől a felmerülő rövid távú igényekhez, másfelől valódi rendelkezési lehetőséget biztosítva az adatok felett, lehetővé téve beolvasásukat, rendezésüket, elemzésüket és összegzésüket – mindezt néhány pillanat alatt.

1. A fordító- tolmács mesterszak bemutatása

Jelenleg Magyarországon a felsőfokú oktatási intézmények képzési palettáján nem szerepel alapszintű (BA) fordító- tolmácsképzés. Így a fordító és tolmács mesterképzés jelenti az egyetlen továbbtanulási lehetőséget azok számára, akik fordítással és/vagy tolmácsolással szeretnének foglalkozni. A fordító és tolmács mesterképzési szakra a hallgatók bármely alap- vagy osztatlanképzés elvégzését követően jelentkezhetnek. A jelentkezés feltételéhez azonban hozzátartozik két államilag elismert vagy azzal egyenértékű, egy felsőfokú és egy középfokú

nyelvvizsga. Magyarországon jelenleg az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Fordító- és Tolmácsképző Tanszékén, a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, a Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Karán, a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karán, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán és a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karán érhető el a képzés. A hat egyetem kínálatát vizsgálva első idegen nyelvként angolt, németet, franciát vagy olaszt, második idegen nyelvként angolt, németet, franciát, olasz vagy orosz választhatnak a jelentkezők. A képzés felépítését tekintve elmondható, hogy a képzés alapozó félévvel indul, amely csak idegen nyelvi és anyanyelvi bevezető tantárgyakat, valamint elméleti, háttérismereti tárgyakat tartalmaz. A továbbiakban – a fokozatos szakmai specializálódáson túl – a hallgatók megismerkednek az Európai Unió egyes részterületeivel és annak terminológiájával, a különböző szaknyelvek (egyházi, katonai, jogi, gazdasági stb.) sajátosságaival, illetve a különböző fordítástámogató eszközökkel. A képzés során a hallgatóknak lehetőségük nyílik az uniós intézményeknél használt fordítástámogató program, a TRADOS használatának részletes megismerésére és gyakorlatban történő használatára is. A képzés gyakorlati jellegét erősíti a kötelező szakmai gyakorlat, amelyet a hallgatók különböző nemzeti vagy nemzetközi intézményeknél, szervezeteknél teljesíthetnek.

A képzés elvégzésével – az egyetem szakismertetői alapján – az okleveles fordító és tolmács mesterszakos bölcsészek szakszerűen látják el az írásbeli és a szóbeli nyelvi közvetítés feladatát idegen nyelvről magyarra és magyarról idegen nyelvre. Az írott vagy hallott forrásnyelvi szöveget tartalmilag pontosan és nyelvileg helyesen vissza tudják adni a célnyelven, tájékozottak a forrásnyelvi és célnyelvi országok, valamint az Európai unió adott országainak politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális életében, és ismerik a nyelvi közvetítés etikai és retorikai szabályait. A szakon végzettek ismerik a fordítási és tolmácsolási tevékenység elméleti kérdéseit, a forrás- és célnyelv nyelvi, kulturális és interkulturális ismeretanyagát, a megfelelő gazdasági, jogi és politikai ismeretanyagot, az Európai Unió társadalmi és intézményi rendszerét, a fordító és tolmács szakma intézményrendszerét, a vonatkozó kommunikációs és protokoll-alapismereteket. A szakképzettség gyakorlásához szükséges személyes adottságaik és készségeik között szerepel a jó kommunikációs képesség, az állóképesség, a monotóniatűrés, a kreativitás, a jó memória, valamint a figyelemmegosztás és a koncentrációs képesség. Ismereteik birtokában fordítás, szakfordítás és tolmácsolás keretében végzik elsősorban a nyelvi közvetítést, szövegalkotást. Mindemellett a képzés során alkalmassá válnak nyelvi tanácsadásra, kiadványszerkesztésre, filmfeliratozásra, szoftverlokalizációra, terminológiai gyűjtemények készítésére is. Munkájuk során nagy biztonsággal használnak fordítástámogató és tolmácsberendezéseket. A felsorolt képességek és oktatott tárgyak együttesen biztosítják a szükséges ismereteket a szakemberek (fordítók, tolmácsok, terminológusok) számára, egyúttal elősegítik az Európai Felsőoktatási Térségbe való integrálódásukat.

1.2 A fordító- tolmács mesterképzési szak felépítése

A hallgatók a négy félév alatt összesen 120 kreditet teljesítenek. A tárgyakhoz rendelt kreditérték a képzést biztosító egyetemek szakleírásánál kisebb eltérést mutat, azonban a főbb teljesítendő blokkok teljesen megegyeznek. A négy félév során az alapozó ismeretekhez rendelhető kreditek száma: 18-20 kredit; a szakmai törzsanyaghoz: 30-32 kredit; a differenciált szakmai anyaghoz: 30 kredit; a szabadon választható tantárgyakhoz rendelhető kreditek minimális értéke: 20 kredit; a diplomamunkához rendelt kreditérték: 20 kredit. A kreditek megoszlását tekintve az elméleti órák és a gyakorlati foglalkozások aránya: 35% elmélet és 65% gyakorlat. Az alapozó tárgyak – mint az alapképzésben megszerzett ismereteket tovább bővítő, a mesterfokozathoz szükséges tárgykörök – az alábbiakban foglalhatók össze (18-20 kredit): bevezetés a fordítás elméletébe, bevezetés a fordítás gyakorlatába, bevezetés a tolmácsolás elméletébe, bevezetés a terminológiába, a fordítás nyelvhelyességi kérdései, szakmai intézményrendszer, Európa tanulmányok. A szakmai törzsanyag kötelező ismeretköreihez a következő tárgyak sorolhatóak (30-32 kredit): általános fordítástechnika; első idegen nyelvről anyanyelvre, anyanyelvről első idegen nyelvre, második idegen nyelvről anyanyelvre, tolmácsolástechnika, első idegen nyelvről anyanyelvre, anyanyelvről első idegen nyelvre, második idegen nyelvről anyanyelvre, számítógépes segédeszközök működése; terminológia. A szakmai törzsanyag kötelezően választható ismeretkörei tolmács- és fordító szakirányon egyaránt a következő tárgyakat jelenti (50 kredit): gazdasági alapismeretek, jogi alapismeretek, nemzetközi szervezetek, protokoll ismeretek. A differenciált tárgyak a választott szakiránynak megfelelően az alábbi tárgyakat foglalja magában *fordítói szakirány* esetében: szakfordítás: első idegen nyelvről anyanyelvre, anyanyelvről első idegen nyelvre, második idegen nyelvről anyanyelvre; *tolmács szakirány* esetében: konszekutív tolmácsolás: első idegen nyelvről anyanyelvre, anyanyelvről első idegen nyelvre, második idegen nyelvről anyanyelvre.

2. A terminológiatudomány szerepe a fordító- tolmácsképzésben

A fordító- tolmácsképzés felépítését vizsgálva szembevetve a terminológiatudomány elhanyagolása, az oktatás során a háttérbe szorulása. A terminológiatudomány az elméleti alapon túl, módszertani, anyanyelvi és idegen nyelvi kompetenciákat valamint szaktárgyi ismereteket tár a hallgató elé. A tárgy a fordító- tolmácsképzésben történő markánsabb megjelenésével biztosítaná egyfelől a képzésben résztvevők számára a különböző dokumentációs folyamatok illetve a terminológia területén használt eszközök és módszerek megismerését, továbbá a legfontosabb terminológiai adatbázisok felépítésének és használatának alapelveit. A tudományos terminológia legfőbb célja a hiányzó, vagy hibás terminusok pótlása, új terminusok alkotása illetve egy-egy már létező terminus jelentésének tisztázása (Fóris 2005: 101). Az oktatásban, gyakorlati formában megjeleníthető terminológiai munka ez esetben az alábbiakban foglalható össze: a fogalom lényeges jellemzőinek meghatározása, vagy a hibás terminus hibáinak feltárása, a megfelelő terminus létrehozása, a terminológiai rendszerbe történő beillesztése, majd az új terminusok szakterülettel való elfogadtatása. Ezt figyelembe véve megállapítható, hogy a terminológiai a fordítási folyamat minden lépésnél fontos szerepet játszik, így nem túlzás azt állítani, hogy minőségi

szakfordítás terminológiai munka nélkül szinte lehetetlen. Az első lépés a szakszöveg előkészítése fordításra, ennek része a terminológiai előkészítés. Ebben a lépésben történik a terminuskivonatolás, illetve azok a terminológiai adatbázisban történő rögzítése. Ez történhet gépi kivonatoló programokkal vagy kézi eljárással. Ideális esetben terminológus keresi meg az új terminusok célnyelvi megfelelőit, azonban legtöbbször ez a feladat a fordítóra hárul a rövid határidő miatt. Az így készült és a terminológiai adatbázisba felvitt két- vagy többnyelvű terminuslista a későbbiekben nagy segítségére lehet a fordítónak, amelynek köszönhetően nem kevés időt takaríthat meg későbbi munkái során (vö. Papp, 2013). Ebből következően a fordítástámogató szoftvernek és a benne található terminológiai adatbázisnak köszönhetően a terminusok keresése és szövegbe illesztése könnyen, megbízhatóan és gyorsan történik. Papp (2013) szerint egy fordító hosszú perceket vagy akár órákat is eltölthet egyetlen ismeretlen terminus célnyelvi megfelelőjének keresésével, tehát a fordításra szánt idő jelentős részét tulajdonképpen terminológiai munka végzésével tölti. Az adatbázis további előnye, hogy lehetővé teszi a következetes terminológiahasználatot, ami pedig az egyik legfontosabb minőségügyi kérdés a szakfordítások terén.

Összességében megállapítható, hogy az elektronikus terminológiai adatbázisok, adatbankok és tudásbázisok jelentik napjainkban a fordítástámogatás leghatékonyabb eszközeit. Oktatásuknak kiemelt szerepet kell kapniuk a fordító- tolmácsolásban. Az elméleti oktatást minden esetben gyakorlati foglalkozásnak, a hallgatók tényleges terminológiai adatbázissal támogatott fordítása érdekében. A terminológia adatbázisok kidolgozása összetett, több aprólékos terminológiai, szakmai, lexikográfiai, informatikai ismeretből álló feladat megoldásából áll. Ennek ismerete és használatának oktatása elengedhetetlen a fordító-tolmácsolásban.

3. Terminológia mesterképzési szak bemutatása

A négy féléves Terminológia mesterképzési szak jelenleg csak a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelvtudományi Tanszékén érhető el. Az első évfolyam 2011 szeptemberében iratkozott be. Végzettségüket illetően „okleveles terminológus” szakképzettséget igazoló bizonyítványt vehetnek át a végzett hallgatók.

A terminológia mint tudományterület interdiszciplináris volta miatt a mesterképzésre bölcsész (nyelvszakos) és nem bölcsész diplomával rendelkezőket egyaránt várnak. A tárgyi tudás mellett igyekeznek a képzés során a hallgatók azon képességeit is fejleszteni, amelyek nélkülözhetetlenek a munkavégzéshez, ezek például a rugalmasság, a tolerancia, a jó kommunikációs képesség, szervezés és tervezés képessége. A szakot elvégző hallgatók a megszerzett elméleti és gyakorlati tudásnak köszönhetően sokféle feladatra alkalmasak, a terminológiai munka minden lépésében jártasságot szereznek. A terminológus munkakör az elmúlt években jelent meg Magyarországon, és egyre több szakterületen van igény terminológiával kapcsolatos feladatok ellátására, így a képzettség munkaerő-piaci hasznosítása változatos területeken történhet. A terminológusok képzésében hangsúlyos a fordítás szerepe, a hallgatók előadásokon és szemináriumokon is ismerkednek a fordítás

elméleti és gyakorlati aspektusaival, ideértve számos területet a fordítást és terminológiamenedzsmentet segítő szoftverek használatától kezdve a projektmenedzsmentig bezárólag. A képzés során kiemelt figyelmet szentelnek a szabványosítás és harmonizáció területének, illetve a terminológiai adatbázisok és a modern terminuskezelési eszközök hallgatókkal való megismertetésének. A képzés célja olyan szakemberek képzése, akik rendelkeznek azokkal a terminológiai, módszertani, magyar nyelvi, idegen nyelvi és egy tág témakörben szaktárgyi ismeretekkel, valamint kompetenciákkal, amelyekkel képesek a terminológia elveinek megfelelően terminológiai dokumentációs munkák végzésére, a terminológia területén használt eszközök és módszerek alkalmazására. Megfelelő felkészültséggel rendelkeznek a tanulmányaik doktori képzés keretében történő folytatására.

3.1 Terminológia mesterképzési szak felépítése

Az oktatás során a hallgatók átfogó képet kapnak a terminológia elméletét, a terminológiai munkamódszereket alkalmazói szinteket (normatív és deskriptív terminológia), a terminusalkotás és -képzés és a terminológiai rendezés szabályait, a terminológia-menedzsmenthez és a különféle felhasználások érintkezési pontjaihoz szükséges elektronikus eszközöket és programokat illetően. A tudományos kutatás elméleti alapjainak és módszertanának birtokában, továbbá tárgyai tudásuk alkalmassá teszi őket az analitikus és szintetizáló gondolkodásra, a terminológiakutatás folyamatainak leírására, egy adott tárgykör terminológiai rendezésére és fejlesztésére valamint a fogalmi kapcsolatok felismerésére. Az elsajátított módszertani és szakirányú ismereteik birtokában a végzett hallgatók képesek a terminológiai munkák végzése során használt eszközök és módszerek alkalmazására, különösen a számítógéppel támogatott terminológia-menedzsment eszközök használatára, adott tárgykörök metaadatainak leírására. A képzés során kiemelt szerepet kap a terminológiai adatbázisok használata, az új adatok bevitele, a terminológiai adatok exportálását más adatbázisokba, illetve a hazai és a nemzetközi terminológiai rendszerek kapcsolatrendszerében zajló információtranszfer folyamatokban való közreműködés.

A hallgatók a négy félév alatt összesen 120 kreditet teljesítenek. A négy félév során az alapképzésben megszerzett ismereteket tovább bővítő, alapozó ismeretekhez rendelhető kreditek száma: 27-36 kredit. Ennek során ismeretelméleti, nyelvészeti, kommunikáció-elméleti és szemiotikai tantárgyak kerülnek oktatásra. Ezt kiegészítve, az eltérő alapképzésekből érkező hallgatók miatt a szak a nem bölcsész végzettségű hallgatók számára nyelvtudományi blokkot, míg a bölcsész végzettségűek számára természettudományi és közgazdasági blokkot biztosít. A szakmai törzsanyag 46 kreditjéhez nyelvtudományi ismeretek (helyesírás, szemantika, pragmatika, névtan, szóalaktan, szóképzés, terminusalkotás), terminológiai szaktárgyak (terminológia-történet, terminológia-elmélet, lexikográfia, nyelvpolitika, nyelvtervezés, terminológia-menedzsment) és terminográfiai ismeretek (korpusznyelvészet, terminológia-menedzsment, terminográfia, infokommunikációs technológiák és dokumentáció, minőségbiztosítás, szabványosítás) tartóznak. A differenciált szakmai anyag 42 kreditjéhez a terminológiai típusú művek kezelése és készítés, adatbázis-kezelés és gazdasági ismeretek sorolhatóak, a szakhoz kötődő további ismereteken túl:

projektmenedzsment, új irányzatok a terminológiában vagy szaktudományos kompetenciák fejlesztése.

4. A közvetlen célok és szükségletek felmérése a terminológia tárgy kapcsán

Wüster elméletét alapul véve a szakszókincs szabványosítható, így a terminológiai munka célja az, hogy a tárgyak világosan definiált, rendszerezett tömegét először egy nyelven, majd a nemzetközi szabványosítás révén, más nyelveken is megnevezzék. Ennek fényében az egyik nyelvről a másikra való áttérés nem jelenthetett problémát, hiszen a szabványosított terminusoknak köszönhetően megnevezések között teljes ekvivalencia feltételezhető. A kilencvenes évek elején több hasonló elmélet is született. Ezek mindegyik a terminus megfeleltetést 1:1 alapon működő, a szövegkörnyezettől független, egyszerű behelyettesítésnek tekintette. Ezt a nézetet a fordításközpontú terminológiai kutatások szélesítették ki, amelyek – a szabványosítás mellett – a terminológiai munka egy további alkalmazási területét jelentették (Gerzymisch-Arbogast 1996: 18). Mayer (2008) szerint csak a nyolcvanas évek elejére fogalmazódott meg egyértelműen az, hogy a terminológiai munka a fordítás elengedhetetlen része. Fontos megjegyezni azonban, hogy a terminológia fordításának elméleti keretét Wüster terminológiatana jelentette, amely azonban – mivel maga sem foglalkozott fordítással – leegyszerűsítette a szakszövegek fordításának kérdését.

A technológiai változások és a globalizáció alapvetően megváltoztatta a fordítás mint szakma jellemzőit is. A fordító elengedhetetlen segédeszközévé váltak a terminológiai adatbázisok és más számítógépes alkalmazások (vö. Keller 2006). A terminológiaoktatás közvetlen célját könnyebb felmérni, megállapítani, mint a távolikat. A hallgatókat is inkább a közvetlen célok motiválják a fordító- tolmácsolás során, míg a távolabbi célok sokszor nem is teljesen világosak számukra. Ebből következően a terminológia és a hozzá köthető tárgyak – még ha a kötelező szakmai törzsanyagban is kapnak helyet – csak részlegesen képzik a képzésnek. A hangsúly sokkal inkább a tényleg fordításra és fordítási folyamat során felmerülő problémákra tevődik át. A hallgatók ugyan tisztában vannak vele, hogy a fordítás során folyamatos terminológiai munkát végeznek, azonban ennek tudatos felépítése és tanítása sajnos jelenleg még hiányzik a képzésből. Ebből következik a terminusok pontatlan használata, a lényeglátás és a kifejezési készség hiánya, a rossz vagy pontatlan definíció a pontos tartalom továbbítása. A helytelen fogalmazás nemcsak a nyelvhelyességet sérti, hanem megakadályozza a cél elérését, az adott szaknyelv tekintélyét is csorbítja. Ugyanez mondható el akkor, amikor a szakfordító vét fogalmazási és nyelvhelyességi hibát, de az ő esetében ennél sokkal súlyosabbnak minősül a nem megfelelő terminológia használata. A szakfordítóktól feltétlenül megkövetelt az alkalmazott nyelveken az adott tárgykör és háttérnek alapos ismerete, az idegen és a magyar nyelvben való magas szintű jártasság és fogalmazási készség. Természetesen munkájuk javítható, míg az egységes terminushasználat elősegíthető lenne egy – akár az állam által életre hívott – terminológiai adatbázissal. A fordító gyakran kerül olyan döntési helyzetbe, amelyek terminológiaelméleti ismereteket vagy terminológiai munkát is szükségessé tesznek számára. Ebből következően a fordító nemcsak a fordítási tevékenység

során, hanem egy-egy terminus leírásakor, alaptevékenységként is végezhet terminológiai munkát. Az elmúlt években – a felgyorsult információcsere és technikai fejlődés következtében – ugyanis a nyelvi közvetítők szerepe és a velük szemben támasztott követelmények jelentősen megváltoztak. Sandrini (1996) szerint ez annak köszönhető, hogy megnövekedett a többnyelvű szakmai kommunikáció jelentősége, amelyben a nyelvi közvetítő híd szerepet tölt be a különböző nyelvek és kultúrák között. Ez azzal a következménnyel is jár, hogy a nyelvi közvetítőket nem kizárólag fordítóként vagy tolmácsként, hanem számos más munkakörben, így terminológusként is alkalmazzák (Fischer 2010: 104). Sager (1992) *A fordító mint terminológus* címmel önálló tanulmányt is szentelt e kérdésnek, amelyben a fordítóképzések igényei felől vizsgálta, hogy milyen terminológiaelméleti ismeretekre van szüksége a fordítóknak. Meglátása szerint a fordító terminológusként járhat el, ha több megnevezés közül kell választania, vagy ha döntenie kell a hiányzó célnyelvi terminus pótlását illetően. Sager (1992: 113) emellett arra is rámutat, hogy a terminológiai ismeretekre nem csak a segédeszközökben való keresés vagy a célnyelvi terminusok alkotásakor van szükség. A fordítónak ismernie kell a szöveg alapján történő fogalomtisztázás módszerét, az elérhető adatbázisok felépítését és használatukra vonatkozó alapelveket, a szakszövegekből vagy információs forrásból, a terminus helytállóságának ellenőrzését, majd a célnyelvi szövegbe való beillesztése. E lépésekből látható, hogy a fordítás több szakaszában is szükség lehet arra, hogy a fordító terminológusként járjon el, azaz terminológiai munkát végezzen (Fischer 2010: 105).

5. Terminológiai adatbázisok használata a fordítás során

A terminológiai adatbázisok a gyors és könnyed hozzáférési lehetőség, az alacsonyabb költségek, az állandó frissítési-, célzott javítási-, bővítési-, korlátlan tárolási- és többletinformáció feltüntetési lehetőség miatt fokozatosan felválthatják a különböző nyomtatott szakszótárakat. A modern terminológiai adatbázisok ezen kívül nagyban hozzájárulhatnak a többnyelvű dokumentumok terminusai ekvivalenciájának megteremtéséhez, igazodva egyfelől a felmerülő rövid távú igényekhez, másfelől figyelembe véve a vonatkozó jogszabályokat. Segítséget nyújthatnak a pontos szakmai ismeretekkel nem rendelkező szakfordítók számára is. Ezek az adatbázisok elősegíthetik továbbá a nemzeti szabványoknak a nemzetközi és európai szabványokkal történő harmonizációját – kiszűrve az esetleges következetlenségeket és pontatlanságokat, amelyek bizonytalanságot és zavart okozhatnak a felhasználó/szakfordító számára. Az adatbázisban összegyűjtött és rendszerezett ismeretek könnyen és megbízható módon érhetőek el a fordító számára. Üzleti szempontból kiemelt jelentőséggel bír az időtakarékoság és a költséghatékonyság, továbbá az igény szerinti alakíthatóság, az adatok rendszerezett tárolása, a gyors és olcsó továbbfejleszhetőség, az állandó javítási lehetőség, a komplex módon történő kezelés. A többnyelvű fordítási feladatokat hivatásszerűen végzők számára az adatbázis az alábbiakban nyújthat segítséget:

- egyidejű hozzáférést biztosít a felhasználó számára az adott szöveg két- vagy többnyelvű nyelvű verziójához;
- segítséget nyújthat egy-egy terminus különböző fordítási megoldásainak gyakorisági vizsgálatához;

- szavak és kifejezések szövegösszefüggésben való keresésére ad lehetőséget a célnyelven a hiteles használat megállapítása érdekében;
- nyomtatott szótárakban történő kereséshez képest jóval gyorsabb és szélesebb keresési lehetőséget biztosít;
- kontextusba helyezett példát szolgáltat a keresett terminusról;
- többletinformációt ad a terminus státuszáról, grammatikai jellemzőiről és használatáról;
- megjelenít olyan összetett kifejezéseket, amelyek a keresett terminust tartalmazzák.

A terminológiai adatbázis ezen kívül kiválóan alkalmazható a nemzeti terminológiai harmonizáció elősegítésére, továbbá az új, elfogadott terminusok gyors és következetes közzétételére. A terminológiai adatbázis oktatásban történő részletes bemutatása hozzájárulhat a későbbi fordítók magas színvonalú munkavégzéséhez, igazodva egyúttal a nemzetközi elvárásokhoz. A fordító megítélése nagyban függ attól, hogy – a pontosan definiált célcsoport számára közölt információkat – milyen pontossággal, milyen megbízhatósággal és milyen módon közvetíti, és ezeket a mindenkori felhasználó mennyi idő alatt találja és érti meg. Hiszen a pontos megfogalmazás, valamint az adatbázis által biztosított többletinformációk a felhasználó számára következetes és biztos használatot jelentenek, amely a terminusok megfelelő alkalmazását jelentősen megkönnyíti. Ideális esetben pontosan tartalmazzák a forrásnyelvi terminusok célnyelvi megfelelőit, jelzik azokat az eseteket, ahol csak részleges az ekvivalencia, és javaslatot adnak a terminológiai űrök betöltésére. Emellett kitérnek nemcsak a rendszerszintű, hanem a nyelvhasználati információkra is. Mindez azt feltételezi, hogy az elérhető tartalom nyelvi és szakmai szempontból ellenőrzött, az adatbázisban való feltüntetését komoly terminológiai kutatások előzték meg.

5.1 Terminológiai adatbázisok használata jogi fordítás során

A terminológiatudomány oktatásban való megjelenése együtt járt az empirikus kutatások megnövekedésével, illetve egy-egy kisebb szakterület részletes kibontásával. Ebben a fejezetben a jogi fordítás során felmerülő szisztematikus és eseti terminológiai munka sajátosságait igyekszem bemutatni. Fontos felismerés volt, hogy a fordítás során a jogi szövegek összehasonlítása lényegében a két jogrendszer összehasonlítását is jelenti (Fischer 2012: 72). Ezt figyelembe véve a jogösszehasonlítás nem kizárólag leíró funkcióval rendelkezik, hanem azon túlmutató feladatai is vannak. A jogösszehasonlítás kimutathatja bizonyos terminusokról, hogy megfelelnek a gazdasági-társadalmi környezet szükségleteinek, de az már nem lehet feladata, hogy ezeket a nemzeti jogrendben bevezesse. Ez a feladat a fordító/terminológus feladata lesz, úgy, hogy a jogösszehasonlítás által kidolgozott – forrásnyelvi – absztrakt modellt a nemzeti jogrend valóságához igazítja. A jogi fordítások esetében ugyanis nem lehet mindig a célközönség és a célnyelvi kultúrához való igazodás az elsődleges szempont. Egyes esetekben nem a célnyelvi, hanem a forrásnyelvi fogalmi rendszer leírása a cél. Ennek oka, hogy a történeti helyzetnek általánosan megfelelő jog, a társadalmi-gazdasági szükségletek változásával összhangban – a jogi szabályozással szemben támasztott követelmények és elvárásoknak megfelelően – átalakulhat. A jog területét illetően Sandrini (2009: 153) a szisztematikus és az eseti terminológiai munkákat a fordítás célja és az

adott kommunikációs helyzetben betöltött szerepe alapján határozta meg. Míg a szisztematikus terminológiai munkát a semlegesség, a két jogrendszer között fellelhető különbségek és hasonlóságok tárgyilagos leírása jellemzi, addig az eseti összehasonlítás pontosan meghatározott célt és kommunikációs helyzetet vizsgál. Ebből következően az előbbi eredményei a terminológiai adatbázisok alapjaként értelmezhetőek, míg utóbbi szorosan a fordításhoz kötődve, egy konkrét fordítási megoldásra nyújt megoldást (Novák 2013: 161). Míg tehát a szisztematikus terminológiai munka kimerülhet a fogalmi rendszerek összehasonlításában és a különbségek azonosításában, addig az eseti terminológiai munkának az elsődleges célja az, hogy meghatározza az adott kontextusban és kommunikációs helyzetben a célnyelvi ekvivalenseket (Fischer 2010: 73). Hubainé (2005: 52) megfogalmazása szerint szinte minden fordító végez – eseti vagy szisztematikus – terminológiai munkát, de megoldásaikat legtöbbször csak ők tudják hasznosítani, hiszen nincs módjuk megosztani tapasztalataikat másokkal.

Egy-egy körülhatárolt szűkebb területen folynak eredményes eseti és/vagy szisztematikus terminológiai munkálatok, azonban ezekről nehéz információkat szerezni, pedig az eredmények általánosításával, a tapasztalatok átadásával részben a közös szemlélet kialakítását, részben pedig a fejlesztésre és az eredményekre való figyelemösszpontosítást lehetne elérni (Fóris 2005: 107). Nincs az eredményeket és problémákat bemutató szakmai-tudományos folyóirat, és hiányoznak a magyar nyelvű összefoglaló művek. Nagy hiányosságként jelentkezik továbbá az elért eredmények *open access* módon történő közzététele, esetleges terminológiai adatbázisok létrehozása. Gazdasági szempontból sajnos megállapítható, hogy a fordítóirodáknál és nagyobb vállalatoknál nem cél – bár rendelkeznek vele – az ilyen jellegű adatbázisok közzététele, hiszen így bevételeik csökkennének.

Következtetések

Napjaink globalizált környezetében elengedhetetlen, hogy a közölni kívánt fogalmak és az őket jelölő szakkifejezések pontosak és egyértelműek legyenek, ez pedig világosan meghatározott fogalmak, terminusok és ekvivalensek nélkül nehezen elképzelhető. Fontos, hogy a nyelv mai állapotát leképezzük, rögzítsük. Fontos tehát hangsúlyozni, hogy a terminusok adatbázisba rendezéséhez, majd a fordításukra tett javaslatok kidolgozásához nemcsak az oktatásban való szerepének erősítésére, hanem további egyeztetésekre is szükség lenne. A különböző terminológiai adatbázisok a fordítói munka hasznos segédesszközei, ugyanis nagy mennyiségű ellenőrzött – alapvetően – szöveges információt tartalmaznak, továbbá a bennük lévő információk terminológiai szempontból strukturáltak. A terminológiai adatbázisok a fordító/terminológus számára ezen kívül biztos kiindulási pont lehet az adott téma szakterminológiáját illetően, amelyet szövegösszefüggésben, hiteles és ellenőrzött formában ér el. Különösen hasznos az online terminológiai adatbázisok igénybevétele, ha egy nehéz terminológiai problémát hagyományos eszközökkel nem lehet megoldani. A terminológiai munkafolyamat adatbázissal történő támogatása nagyban hozzájárulna a hallgatók későbbi munkaerő piacon történő sikeres elhelyezkedéséhez, munkájuk

minőségének emeléséhez, továbbá elősegítheti és erősítheti a szaknyelv- és terminológiaoktatás gyakorlati célokra koncentrálnak szemléletét. A modern terminológiai adatbázisok ezen kívül nagyban hozzájárulhatnak a többnyelvű dokumentumok terminusai ekvivalenciájának megteremtéséhez, igazodva egyfelől a felmerülő rövid távú igényekhez, másfelől figyelembe véve a vonatkozó jogszabályokat. Segítséget nyújthatnak a pontos szakmai ismeretekkel nem rendelkező szakfordítók számára is, kiszűrve az esetleges következetlenségeket és pontatlanságokat, amelyek bizonytalanságot és zavart okozhatnak a felhasználó/szakfordító számára.

Hivatkozás

- Fischer, M. 2010. A fordító mint terminológus, különös tekintettel az európai uniós kontextusra.
- Fóris, Á. 2005. Hat terminológia lecke. Pécs: Lexikográfia Kiadó
- Fóris, Á. 2012. Terminológusok képzése. A terminológia mesterképzés indítása. In: Magyar Tudomány. Elérhető: <http://www.matud.iif.hu/2012/08/11.htm>
- Gerzymisch-Arbogast, H. 1994. Identifying term variants in context: The SYSTEXT approach. In: Snell-Hornby, M et. al. (szerk.) Translation studies: An interdiscipline. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins. 279–291.
- Hubainé Oláh, Á. 2005. A terminológia oktatásának aktuális problémái. In: Muráth – Hubainé (szerk.): A XXI. század kihívásai a szakfordítóképzésben. Pécs: PTE KTK. 51-57
- Keller, N. 2006. Neue Wege in der Hilfsmittelkunde der Übersetzungswissenschaft: Zur Herleitung webbasierter Terminologiedatenbanken im Kontext von CAT-Systemen. (Heidelberger Studien zur Übersetzungswissenschaft, Bd. 5). Trier: Wissenschaftlicher Verlag Trier
- Mayer, F. 2008. Terminographie heute. Antworten der Lehre auf die Anforderungen der Praxis. In: Krings, H. P–Mayer, F. (Hrsg.): Spachenvielfalt im Kontext von Fachkommunikation, Übersetzung und Fremdsprachenunterricht. (Für Reiner Arntz zum 65. Geburtstag). Berlin: Frank&Timme. 317-328.
- Novák, B. 2013. Magyarország új Alaptörvényének olasz nyelvű fordítása közben felmerülő terminológiai kérdések. In: Váradi, T. (szerk.) VII. Alkalmazott Nyelvészeti Doktoranduszkonferencia. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet
- Papp E. 2013. A terminológia szerepe a fordítási folyamatban. Elhangzott: Fordítók és Tolmácsok őszi konferenciája. 2013. szeptember 27. Budapest. Corvinus Egyetem.
- Salles, M. R.: Conception et objet de la science du droit comparé. In: Congrès international de droit comparé. Procès-verbaux des séances et documents. Tome premier. LGDJ, Paris, 1905. 167.
- Sager, J. C. 1992. The translator as terminologist. In: Dollerup, C. – Loddegaard, C. (eds.) Teaching Translation and Interpreting. Training Talent and Experience. (Papers from the First Language International Conference, Elsinore, Denmark, 1991). Amsterdam- Philadelphia: John Benjamins. 107-122.
- Sandrini, P. 2009. Der transkulturelle Vergleich von Rechtsbegriffen. In: Šarčević, S. (szerk.) Legal language in action: Translation, terminology, drafting and procedural issues. Zagreb: Globus. 151–165.

A szakleírások elérhetőek: http://www.felvi.hu/felveteli/szakok_kepzesek/szakleirasok